

Асаблівасці і характар развіцця параўнальнага літаратуразнаўства на Беларусі ў XX ст.

Гісторыя вывучэння і пашырэння ўзаемасувязей паміж нацыянальнымі літаратурамі ў XX ст. выявіла ў сканцэнтраваным выглядзе тое, што развівалася і фармавалася на працягу многіх стагоддзяў. Мэтазгодна вылучыць два накірункі даследавання: парадыгматычны (дзяржаўны, якому ўласцівы зварот да мінулага, да традыцыйных сістэм светапогляду і форматворчасці) і сінтагматычны (сінхронічны, звязаны з паслядоўнасцю разгортвання ў часе наватарскіх падыходаў да адлюстравання рэчаіснасці, як і даследавання мастацкай творчасці). Парадыгматыка дазваляе акрэсліць заканамернасці і характар развіцця саміх літаратурных узаемасувязей. Сінтагматыка ў дадзеным кантэксце звязана са спецыфікай іх вывучэння на Беларусі ў XX ст.

Адпаведна тром этапам дзяржаўнасці Беларусі і ў сувязі з акрэсленым характарам яе сацыякультурнага развіцця (з улікам існавання нацыянальна-дзяржаўнага ўтварэння ў “чыстай” форме і “пераходнасці” пэўнага гістарычнага часу) можна акрэсліць тры этапы з гісторыі параўнальных даследаванняў на Беларусі.

1. Этап зараджэння параўнальнага літаратуразнаўства, закладвання яго асноў. Развіццё параўнальнага літаратуразнаўства ў канцы XIX ст. ў Расіі звязана з працамі А.М.Весялоўскага. Менавіта ў іх выявіліся архетыповыя кірункі даследавання агульнага кантэксту літаратуры і фальклора, іх існавання ў розных краінах. Весялоўскі вывучаў матывы, сюжэты, вобразы беларускай літаратуры і фальклору ў кантэксце славянскай, агульнаеўрапейскай культуры, падыходзіў да праблемы вызначэння заканамернасцей літаратурных узаемазносін. Рускі даследчык выкарыстоўваў матэрыял, што з’яўляецца спадчынай і беларускай культуры: казкі, перакладныя аповесці, апокрыфы, -- якія ўключаў у шырокія абсягі кантэкстуальнага аналізу.

У першай трэці XX ст. беларускае літаратуразнаўства ў сваіх вытоках таксама набліжалася да пастаноўкі праблем літаратурнага кантэксту. Першымі спробамі аналізу замежнай літаратуры можна назваць працы М.Багдановіча па гісторыі і тэорыі літаратуры. Не згадваючы імя А.М.Весялоўскага, М.Багдановіч ішоў амаль тым жа шляхам асэнсавання літаратурных сувязей. Так, сцвярджаючы думку пра пераемнасць традыцый у фальклору і літаратуры, іх еднасць у мастацкай творчасці, беларускі паэт вылучаў асобу Т.Р.Шаўчэнкі. У артыкуле “Краса и сила” Багдановіч другі раз згадвае вынайздзены ім і прыўнесены ў літаратуразнаўства тэрмін “двайныя зоркі” (як і ў чарнавым накідзе “Нямела я стаўлю свой подпіс...”, дзе “двайная зорка” – паэт і яго

каханая). “Есть звезды, которые так близки друг к другу и так ровно сливают свой свет, что кажутся нам одним неразрывным целым. “Двойными звездами” называют эти светила. Их судьба стала судьбой музыки Шевченко и украинской народной поэзии: двойной звездой сияют они в мире искусств и красоты”.

Таксама як і Весялоўскі, Багдановіч звярнуў увагу на сюжэт пра Трыстана і Ізольду. Рускі даследчык вывучаў “Познанскі рукапіс” і беларускі варыянт легенды, у той час як беларускі паэт напісаў рэцэнзію на рускі пераклад самай вядомай апрацоўкі гэтага сюжэта, які быў зроблены ў XIX ст. французскім філолагам Жазэфам Бедз’е. Відавочна, што такое падабенства даследчыцкіх кірункаў, якімі ішлі і Весялоўскі і Багдановіч, звязана з архетыповасцю шляха, яго інварыянтнасцю для этапа станаўлення параўнальнага літаратуразнаўства, у аснове якога – выяўленне глыбіннай сувязі паміж літаратурай і фальклорам, паміж матывамі і вобразамі, што пашыраныя ў розных народаў свету.

Згадаем, што працы першапачынальнай кампаратывістыкі на Захадзе пачалі выходзіць толькі пасля Першай сусветнай вайны (Ф.Бальданспержэ, П.ван Тыгема і інш.). У Расіі і на Беларусі вывучэнне літаратурных фактаў ва ўзаемасувязях з аналагічнымі ў іншых літаратурах было адной з прыкмет “славянскага апраджэння” (Ф.Зялінскі) на мяжы XIX—пач.XX ст. І ў гэтым бачыцца **апераджальнасць развіцця** беларускага і рускага літаратуразнаўства ў параўнанні з заходнееўрапейскім.

Артыкулы ў часопісах “Маладняк”, “Узвышша”, “Полымя” таксама спрыялі даследаванню гісторыі і тэорыі літаратур, у т.л.параўнальнага характару. Пра літаратуру Балгарыі – артыкулы Зміцера Снежкі: “Пралетарская літаратура Балгарыі (Нататкі па матэрыялах, што атрыманы праз эсперантыстаў з Балгарыі)” (“Узвышша”, 1927), “Хрыста Смірненскі. Пачынальнік пралетарскай паэзіі ў Балгарыі” (“Полымя”, 1929), “На фронце пралетарскай літаратуры Балгарыі” (“Маладняк”, 1930) і інш. З гісторыі югаслаўскай літаратуры на Беларусі: Кальтофэн Р. Сучасная югаслаўская літаратура // Полымя, 1929.

Менавіта ў гэты перыяд закладзены грунтоўны падмурак беларускага літаратуразнаўства і крытыкі, у т.л. замацаваны асновы беларускай кампаратывістыкі.

2. Наступны этап у развіцці кампаратывістыкі на Беларусі пачынаецца з 30-х гадоў. Варта нагадаць, што развіццё параўнальнага літаратуразнаўства ў СССР звязваюць менавіта з 30-мі гадамі, хаця, як гэта бачна, асновы былі закладзены ў ранейшыя часы.

А/ Агульна 30—50-ыя гады ў развіцці літаратуразнаўства можна назваць этапам дэскрыптыўнага, эклектычнага вывучэння літаратуры. Літаратура падпарадкоўваецца гістарычнаму кантэксту, які паўстае ў выразна сфармуляванай марксісцка-ленінскай трактоўцы з папраўкай на

вульгарызацыю і эклектычна сфабрыкаваную сацыялагізацыю ўсіх яе асноў і катэгорый. Літаратурны факт (твор, вобраз і г.д.) раскрываецца ў гэты час як эклектычна сфармуляваная гістарычная рэалія (1-я формула), зыходзячы з акрэсленых крытэрыяў тэорыі сацыялістычнага рэалізму.

Згадаем артыкулы ў перыядычных выданнях прысвечаныя актуальным на Беларусі ў той час праблемам. Гэтыя ж праблемы вылучаюцца ў замежных літаратурах і творы, у якіх яны раскрываюцца, прыўносяцца ў беларускі кантэкст з мэтай пераканаць чытача ў рэвалюцыйнай скіравансці сусветнага гістарычнага і літаратурнага працэса. Артыкулы Зм. Снежкі, надрукаваныя ў 20-я гады, ужо былі пазначаны праблематыкай 30-х гадоў. “Літаратура і мастацтва” апублікавала ў 1933 годзе ліст маладых балгарскіх пісьменнікаў “Узмацнім інтэрнацыянальную сувязь пралетарскіх літаратур”. Назвы артыклаў, якія паяўляюцца ў друку, “гавораць” самі за сябе: “Паэт-рэвалюцыянер Хрыста Боцеў” (І.Бас, 1949), “Вялікі паэт-рэвалюцыянер” (Р.Няхай, 1949), “Выдатны прыклад рэвалюцыйнай прапаганды” (Р.Сіманаў, 1960), “Пясняр барацьбы за свабоду” (да 50-годдзя з дня нараджэння Н.Вапцарава, 1959), “Паэзія стала зброяй” (В.Цімафеева, 1959), “Балгарскі паэт-камуніст Нікола Йонкаў Вапцараў” (В.Цімафеева, 1952), “Раман аб новай Балгарыі” (В.Цімафеева, 1953) і інш.

Падпарадкаванасць тэорыі літаратуры гісторыі і тэорыі сацыялістычнага (камуністычнага) будаўніцтва вызначае прыярытэтны характар развіцця даследчыцкай гуманітарнай думкі на Беларусі.

Б/ Сітуацыя набывае іншы кірунак ужо ў 60-я, меней у 70-я і наоў у 80-я гады, калі быў сфармуляваны навуковы апарат, замацавалася традыцыя гістарычнага, тэарэтычнага, гісторыка-тэарэтычнага даследавання з’яў сусветнага (і нацыянальнага) літаратурнага працэсаў паасобку.

Літаратуразнаўства на Беларусі ў 60-х гадоў робіць рух да новых прыярытэтаў. Невыпадкова ў гэты час новы кірунак даследчыцкай парадыгмы крышталізуецца ў формулу пытання: фізікі або лірыкі. Гэтае пытанне варта разглядаць як самы выразны сімptom адмежаванасці навук адна ад адной, спробы вызваліць навуку з-пад прэсінгу дамінуючай ідэалогіі адной навукі, што ў тых ці іншых гады (асабліва ў часы “адлігі”) выяўляецца больш або менш выразна. Адбываецца паступовае самавызначэнне кожнай навукі, імкненне замацаваць за ёй толькі ёй дадзенае поле пазнавальнай дзейнасці і выпрацаваць адпаведныя катэгорыі і паняцці. У гэты ж час назіраецца імкненне літаратуразнаўцаў вылучыць сваю навуку ў самастойную галіну ведаў са спецыфічным апаратам, адрозным ад ідэяна-эстэтычных марксісцка-ленінскіх крытэрыяў і канцэптаў.

Гісторыя замежнай літаратуры XX ст., падрыхтаваная Б.П.Міцкевічам і В.М.Цімафеевай у 70-я гады (), па методыцы больш нагадвае працы

папярэдняга перыяду. Разам з тым яна дае больш-менш сістэматызаваны матэрыял па гісторыі сусветнага літаратурнага працэсу XX ст., уводзіць тлумачэнне новых для Беларусі тэарэтычных паняццяў з сучаснай замежнай літаратуры. Падручнік становіцца вызначальным на шляху развіцця гуманітарнай адукацыі на Беларусі, паколькі ў ім адметна ранейшая ідэалагічная, гісторыка-сацыялагічная зададзенасць (з трактоўкай літаратурнага факта як найперш гістарычнай рэаліі), але назіраецца і пераход да новых даляглядаў.

Літаратурны факт імкнецца стаць уласна літаратурнай рэальнасцю (2-я формула), набыць сваё адметнае ад іншых, няхай і блізкіх навук тлумачэнне. Гістарычны падыход да вывучэння сусветнага (і нацыянальнага) літаратурнага працэса дапаўняецца тэарэтычным аналізам з'яў.

У гэтыя дзесяцігоддзі застаецца прыярытэтным фактаграфічны метада, апісальніцтва з'яў сусветнай літаратуры, які ў вучэбным працэсе прыводзіць да простага пераказу мастацкага тэксту, з аднаго боку, або да механістычнага спалучэння гістарычных рэалій з мастацкай вобразнасцю, з другога. Тэарэтычнае асэнсаванне літаратурных феноменаў знаходзіцца ў стадыі актыўнага развіцця, шматвектарнай распрацоўкі з боку асобных беларускіх літаратуразнаўцаў. Спалучэнне традыцыйных метадаў і новых элементаў аналізу выявіла памкненне больш шырока адлюстравання складанага, лёсавызначальнага, глабальнага змянення часу. Выпрацоўка новых даследчыцкіх падыходаў прыцягвала да сябе ўвагу на працягу 70—80-х гадоў. Фактаграфічны кірунак вывучэння замежнай літаратуры пачынае губляць сваю актуальнасць асабліва ў сувязі з развіццём філасофскіх дысцыплін, якія імкнуліся да больш цэласнага і рознабаковага адлюстравання праблемы чалавека, з аднаго пункту гледжання, а з другога, з паглыбленнем псіхалагізму ў самой літаратуры, пастаноўкай маральна-філасофскіх праблем зваротам да ўнутранага свету чалавека і выяўленнем яго шматстайнасці.

Цэлы шэраг сваіх матэрыялаў друкуе на Беларусі балгарскі даследчык Георгій Вылчаў: “Па законах дружбы” (1964), “Не толькі дэкада...” (Аб літаратурных сувязях беларускага і балгарскага народаў) (1966), “Дружба братніх літаратур” (1970), “Балгарыстыка ў беларускім літаратуразнаўстве” (1970) і інш. Праблемы сяброўства паміж народамі – у цэнтры ўвагі і беларускага вучонага: Н.Гілевіч таксама друкуе шэраг артыкулаў “Літаратура гераічных традыцый” (1972), “Паэзія светлай веры” (1973), “Паэзія свабоднай Балгарыі” (1974), “Балгарскія паэты – сябры Беларусі” (1969) і інш., агульнай колькасцю пра сяброўства і ўзаемасувязі – каля пяці дзесяткаў розных аўтараў.

Акрамя акрэслена сфармуляванай сацыяльна-палітычнай праблематыкі, у публікацыях ставяцца і пытанні ўласна літаратурныя: І.Шаблоўская “ “, Ганчароў У. “Стаян Загарчынаў аб

гістарычным рамане” (1971), “Вобраз Івайла ў балгарскай літаратуры” (1970), Б.Норман “Вопыт лінгвістычнага тлумачэння паэмы Геа Мілева “Верасень” (1972), артыкулы Г.Адамовіч па сучаснай балгарскай прозе, Е.Лявонавай і Г.Сініла па нямецкай літаратуры (70—пач. 80-х гг.).

Літаратурны факт паступова ўспрымаецца як мастацка-эстэтычная рэалія (3-я формула). Гэты працэс крышталізацыі падыхода да літаратуры як да асобнай эстэтычнай, “другой” рэчаіснасці звязаны з развіццём і пашырэннем псіхалагізму ў літаратуры, з распрацоўкай маральна-эстэтычнай праблематыкі. Замест палітычных арыенціраў літаратурны кантэкст напаўняецца маральна-эстэтычным зместам, які паступова і мяняе вектар узаема сувязей і вектар кампаратывістыкі на вывучэнне ўласна праблем чалавека як складанай філасофскай парадыгмы.

Новы кірунак у вывучэнні замежнай літаратуры на Беларусі звязаны з дзейнасцю даследчыкаў кафедры замежнай літаратуры БДУ, найперш – з яе загадчыкамі Б.П.Міцкевічам, а затым І.В.Шаблоўскай. Выдадзеная пасмяротна “ “, кніга Б.П.Міцкевіча змяшчала ў сябе новы накірунак даследчыцкай дзейнасці вучонага. Кніга “Самай высокай мерай: сучасная проза еўрапейскіх сацыялістычных краін пра вайну” (1984, на рускай мове) І.Шаблоўскай стала выданнем, якое і гадзюліла даследчыцкі вопыт папярэдніх дзесяцігоддзяў, але і аказалася паваротным знакам на шляху да новага этапу ў развіцці літаратуразнаўства і кампаратывістыкі на Беларусі.

Тэорыя сацыялістычнага рэалізму таксама зведала новую тэндэнцыю развіцця, руху да разумення самой сябе ў сукупнасці новых гістарычных рэалій. Гэта новае тлумачэнне было звязана з фармулёўкай сацыялістычнага рэалізму як “адкрытай сістэмы” (Дз.Ф.Маркаў, Б.Сучкоў). Паняцце ж “адкрытая сістэма” прыйшло ў літаратуру з прыродазнаўчых навук, якія пашырылі магчымасці сваіх даследаванняў. Менавіта патрэбы новага часу, немагчымасць развівацца ў адасабленні ад іншых навук (акрамя палітычных дысцыплін) прывялі да перагляду панця сацыялістычнага рэалізму. У той жа час не пазбаўленыя ранейшых стэрэатыпаў, гэтыя даследчыкі захоўваюць аснову асноў – ідэалагічныя дэтэрмінанты (сацыялістычны рэалізм разглядаецца як “адкрытая сістэма”, але заснаваная на цвёрдых ідэалагічных пазіцыях). Паступовае саступленне з гэтых цвёрдых ідэалагічных пазіцый спрыяе напачатку пашырэнню тэрміналогіі, а затым і праясненню і паглыбленню сутнасці ўведзеных паняццяў.

У гэты ж час у літаратуразнаўства і кампаратывістыку пранікаюць і іншыя тэрміны з прыродазнаўчых і дакладных навук (такія як цэнтрабежная і цэнтраімклівая тэндэнцыі развіцця), якія спрыяюць разняволенню застаялых канонаў, выпрацоўцы новага катэгарыяльнага апарату, больш шырокаму бачанню перспектывы развіцця літаратуры і ўзаема сувязей. Спробы вывучыць сучасную балгарскую літаратуру,

апіраючыся на вынайдзеныя ў іншых навукх паняцці, былі ўласціва і аўтару дадзенага даследавання ў канцы 70—пачатку 80-х гадоў.

3. Стала відавочнай недастатковасць двух падыходаў да аналізу літаратурных з’яў і літаратурнага працэсу ў цэлым: гістарычнага і тэарэтычнага, прадстаўленых і паасобна, а таксама ў адзінстве гісторыка-тэарэтычнага падыходу. Пошукі новай даследчыцкай парадыгмы прывялі да вылучэння новага прынцыпа: комплекснага, сістэмнага, праблемнага вывучэння літаратуры. Змена парадыгм была абумоўленая агульным паваротам навук не столькі да саміх сябе і ўласных праблем, колькі на гэты раз – адна да адной, да таго, што яднае навукі і можа быць з карысцю скарыстана ў іншых навукх з метадычнага апарату кожнай з іх. Адказ на пытанне стаў такім: і фізікі, і лірыкі. Гэты новы этап вылучала памкненне да сінтэзу, да замацавання міжпрадметных узаемасувязей, да тлумачэння “свайго” з дапамогай “чужога”.

Паняцці “комплекснасці”, “сістэмнасці”, “праблемнасці” разглядаюцца і ў нашым, і ў расійскім літаратуразнаўстве як сінонімы. Разам з тым варта указаць на іх адметнасць, якая і дазваляе акрэсліць новыя, больш самастойныя накірункі развіцця літаратуразнаўства і кампаратывістыкі.

А/ Зварот да *сістэмнага аналізу* звязаны з агульна-філасофскім прынцыпам сістэмнасці. Ён знайшоў адлюстраванне ў працах М.Бахціна, Б.Храпчанкі, Б.Мейлаха, Дз.Ліхачова, С.Аверынцава, Г.Неўпакоевай і інш. Сістэмнае даследаванне літаратуры найперш звязана з вызначэннем літаратуры (і літаратурнага факта, як аб’екта-сістэмы, з аднаго боку, і як асобнай сістэмы ў сукупнасці сістэм іншага, больш высокага парадку (літаратура – грамадства—чалавек, літаратура і культура, літаратура і цывілізацыя і г.д.), з другога. У дадзеным выпадку літаратурны факт тлумачыцца як аб’ект-сістэма – пэўная літаратурна-эстэтычная структура (4-я формула). А з другога боку, як культуралагічная парадыгма, элемент у больш шырокай сістэме універсальнай універсуме Сусвету (5-я формула).

З азначанага пункту гледжання сусветную літаратуру варта разглядаць, па-першае, як аб’ект-сістэму, што складаецца з асобных элементаў: ідэя, тэма, сюжэт, кампазіцыя, герой і г.д. Але ў дадзеным выпадку можна мець на ўвазе іскразныя матывы і сюжэты, скразныя ўплывы, скразных (вечных) герояў і г.д. Наступны крок даследаванняў якраз і прадугледжвае зварот да сусветнай літаратуры як да асобнага тэксту, мета- або звыштэксту, унутры якога (як унутры любога аб’екта) маецца свая адпаведная структура з акрэсленай сукупнасцю, множнасцю элементаў. Вывучаць гэтую сукупнасць – значыць даследаваць асобныя элементы агульнай структуры ў мастацка-эстэтычных каардынатах (па сінтагматыцы і парадыгматыцы) – як элементы нацыянальнай літаратуры (канкрэтна-гістарычнага часу) і як множнасці адпаведных элементаў у літаратуры розных народаў (або розных гісторыка-культурных эпох).

Думка пра сусветную літаратуру як пра аб'ект-сістэму з'яўляецца даследчыцкай гіпотэзай, умоўным дапушчэннем, якое неабходна для разумення сусветнай літаратуры як складанай іерархічнай адзінкі. У той час як літаратуразнаўцы вывучаюць уласна літаратурны твор (любы ўласна літаратурны факт), кампаратывісты такім літаратурным фактам прызнаюць усю сусветную літаратуру. Калі ўся літаратура (і сусветная, і нацыянальная) паўстае ў выглядзе адзінкі, асобнай ад іншых відаў і форм адлюстравання і вывучэння рэчаіснасці, тады паняцці “сюжэт”, “вобраз”, “тэма” і падобныя набываюць іншы, шматузроўневы змест. І гэты змест будзе па законах сістэмы: у ім мы павінны выявіць не толькі асобныя элементы (канкрэтны сюжэт або вобраз у канкрэтнай нацыянальнай літаратуры і гістарычным часе), але і тое новае, што нараджаецца пры спалучэнні гэтых адзінак (па-за межамі асобнага твора, асобнай літаратуры, канкрэтна-гістарычнага часу). Выяўленне гэтых эмерджэнтных якасцяў і становіцца задачай даследчыка-кампаратывіста. А разуменне гэтых якасцей у новым адзінстве, у выглядзе новай сістэмы можа прывесці да значных адкрыццяў і абагульненняў.

Калі даследаваць літаратуру як адзінку ў сістэмах больш высокага ўзроўню (літаратура і мастацтва, літаратура і культура, літаратура і прырода, літаратура і чалавек) ва ўніверсуме Сусвету, выяўленне гэтых скразных матываў і вобразаў, уплываў і тэндэнцый дазволіць убачыць і тое адрознае, што існуе паміж літаратурай і іншымі ўніверсальямі, і агульнае паміж імі. Вынікі, якія могуць быць зробленыя на падставе такога віду даследчыцкай парадыгмы, могуць мець вызначальныя характарыстыкі: па месце і значэнню літаратуры ў жыцці цывілізацыі і сучаснага грамадства, па функцыях літаратуры ў сацыякультурным кантэксце часу і г.д.

Такім чынам, сістэмны падыход дазваляе вылучыць сусветную літаратуру ў асобны метатэкст (звыштэкст), і аперыруючы такім звыштэкстам, прааналізаваць як яго складовыя часткі (матэрыял для ўласна кампаратыўісцкіх даследаванняў), так і тое новае, адметнае, што мае сусветная літаратура на глебе канкрэтнай нацыі, яе культуры, гістарычнага часу, як і для асобнага чалавека ў прыватнасці.

Б/ **Комплекснае вывучэнне** літаратуры набыло акрэсленасць у кантэкстуальным спалучэнні літаратурных (і іншых) з'яў і іх аналізе ў сваёй новай сукупнасці. Пры такім падыходзе літаратурны факт успрымаецца як комплекс або кантэкст дадатковых значэнняў, сэнсаў, што выяўляюцца толькі пры паралельным аналізе твораў літаратуры і мастацтва, літаратуры і той ці іншай навукі і г.д. (6-я формула).

Комплексны падыход мяжуе з сістэмным вывучэннем літаратуры ў другім сваім значэнні, дзе літаратура разглядаецца як элемент у сістэме больш агульных ўніверсальных.

В/ **Праблемнае вывучэнне** сусветнага (і нацыянальнага) літаратурнага працэсаў выклікала выразна акрэслены другі накірунак

даследавання: праблемны або канцэптуальны. Асноваю гэтай парадыгмы даследавання стаў канцэпт. Канцэпт – гэта па сутнасці тое ж, што і “паняцце” увогуле. Але канцэпт – гэта такое паняцце, за якім стаіць пэўна акрэсленая, сфарміраваная на працягу пэўнага часу, у нацыянальнай літаратуры праблема. Канцэпт становіцца своеасаблівым архэпытам для нацыянальнай (і сусветнай) літаратуры, сутнасць якога і складае філасофская, сацыяльна-палітычная, маральна-этычная, ідэйна-эстэтычная, мастацкая праблема.

У гэтым сэнсе літаратурны факт стаў разглядацца як канцэпт, у якім замацавана тая ці іншая структура ведаў пра чалавека і свет (7-я формула). Прычым, гэта тыповы факт – у тым сэнсе, што праз яго найбольш поўна выяўляецца вялікая праблема, як адзінка ён мае ў сканцэнтраваным выглядзе (фермента, зерня) згорнутыя магчымасці для поўнага раскрыцця сваёй шматграннасці. Сапраўды, думка пра канцэпт – адна з найбольш актуальных для сучаснага літаратуразнаўства і кампаратывістыкі: адзінка з’яўляецца носбітам, праекцыяй множнасці, праз асобны элемент бачыцца структура і цэлае макрасвету. Так, для беларускай (і цэлага шэрагу замежных) літаратур лёсавызначальнымі бачацца канцэпты “зямлі”, “волі”, “шляху”, “вёскі” і “гораду” (і нават “гораду вёскі”), “сцяны” (на Беларусі – “мяжы”, у французскім сямейным рамане – “клеткі”, у балгарскім варыянце “бар’еру”) і інш.

Акрэслены тры этапы вывучэння літаратурных узаемасувязей у беларускім літаратуразнаўстве XX ст.: закладвання асноў кампаратывістыкі, затым фактаграфічнага, апісальніцкага метадаў і на новым этапе – сістэмнага, комплекснага, праблемнага вывучэння літаратурных феноменаў. На нашу думку, гэтыя этапы выяўляюць агульны алгарытм даследавання беларускага-іншанацыянальнага кантэксту. У ім бачыцца таксама і агульны алгарытм вывучэння літаратуры і літаратурных узаемасувязей у сістэме адукацыі.